

Goedkeuring van het op 18 oktober 1961 te Turijn ondertekende Europees Sociaal Handvest

MEMORIE VAN TOELICHTING

Nr. 3

Algemeen

Het Comité van Ministers van de Raad van Europa richtte zich op 20 mei 1954 tot de Raadgevende Vergadering met een speciale boodschap, waarin het comité onder meer mededeelde, dat het in zijn bedoeling lag een Europees Sociaal Handvest te ontwerpen, houdende de sociale doelstellingen der leden van de raad. Voorts zou het Handvest als leidraad dienen voor 's raads politiek op sociaal terrein. Het zou als een pendant kunnen worden beschouwd van het Europees Verdrag ter bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden.

De ambtelijke Sociale Commissie van de raad werd met de voorbereiding van het Handvest belast, terwijl ongeveer terzelfder tijd de Raadgevende Vergadering (met name haar Sociale, Economische en Politieke Commissie) aan het opstellen van een ontwerp voor een Europees Sociaal Handvest begon.

Ofschoon de Raadgevende Vergadering de door haar bovengenoemde commissie ontworpen tekst uiteindelijk niet aanvaardde, werd toch in september 1956 een tekst vergezeld van een Aanbeveling (nr. 104) aan het Comité van Ministers toegezonden. De Raadgevende Vergadering verzocht bij die gelegenheid, met haar tekst rekening te willen houden bij het voorbereidend werk van de ambtelijke Sociale Commissie, aan welke wens gevolg werd gegeven.

In februari 1958 bood laatstgenoemde commissie het Comité van Ministers een volledig ontwerp-Handvest aan. Dit ontwerp werd in december 1958 voorgelegd aan een door de Raad van Beheer van het Internationaal Arbeidsbureau georganiseerde Tripartite Conferentie, welke een adviserend karakter had en waar de regeringen en werkgevers- en werknemersorganisaties van de bij de Raad aangesloten Staten waren vertegenwoordigd. In deze Europese Tripartite Conferentie werd volledige overeenstemming bereikt. Reeds eerder hadden de internationale organisaties van werknemers en werkgevers gelegenheid gekregen, hun vertegenwoordigers mondelinge verklaringen te doen afleggen gedurende speciale ad hoc bijeenkomsten van de ambtelijke Sociale Commissie.

In juli 1961 werd tenslotte overeenstemming bereikt over de definitieve tekst van het Europees Sociaal Handvest, zoals deze op 18 oktober 1961 te Turijn in het kader van de internationale tentoonstelling over „de mens en de arbeid” werd ondertekend.

Overeenkomstig artikel 35, lid 2, is het Handvest op 26 februari 1965 in werking getreden, na te zijn bekrachtigd door de Bondsrepubliek Duitsland, Ierland, Noorwegen, het Verenigd Koninkrijk en Zweden. Nadien hebben nog Denemarken en Italië het Handvest bekrachtigd.

Het Handvest (*Trb.* 1962, 3 en 1963, 90) bestaat uit een préambule, vijf delen en een bijlage.

Deel I somt een aantal rechten en beginselen op, ten aanzien van welke de overeenkomstsluitende partijen verklaren, dat hun beleid erop gericht zal zijn zodanige voorwaarden te scheppen, dat deze rechten en beginselen effectief kunnen worden verwezenlijkt.

Deel II omvat de eigenlijke verplichtingen welke de overeenkomstsluitende partijen bij bekrachtiging op zich kunnen nemen; deze corresponderen met de in deel I vervatte rechten en beginselen.

Deel III geeft de voorwaarden aan, waaraan moet worden voldaan voordat tot bekrachtiging kan worden overgegaan. Het Handvest heeft geen „interne werking” in de deelnemende Staten. Onderdanen van partijen kunnen derhalve geen beroep doen op het Handvest voor een nationaalrechtelijke instantie. Uit de bijlage (onder het hoofd Deel III) blijkt, dat het Handvest slechts verplichtingen van internationale aard bevat. Het toezicht op de naleving van deze verplichtingen kan alleen op de in deel IV voorziene wijze geschieden.

Het Handvest vormt een codificatie van in de lid-staten levende gedachten op sociaal terrein en beoogt aldus een leidraad te zijn voor het nationaal sociaal beleid van elk dier Staten. Het verschilt van de verdragen welke binnen de Internationale Arbeidsorganisatie tot stand komen. Niet alleen behandelen de door deze organisatie opgestelde verdragen en aanbevelingen steeds een specifieke materie, terwijl het Handvest wordt gekenmerkt door de grote omvang van het terrein, maar bovendien wordt de naleving der Arbeidsverdragen gecontroleerd door een van partijen onafhankelijke instantie. Met het toezicht op de toepassing der artikelen van deel II van het Handvest is, in navolging van de procedure welke bij de Internationale Arbeidsorganisatie bestaat, een onafhankelijke commissie van deskundigen belast, die in eerste aanleg de rapporten over de toepassing beoordeelt; een uiteindelijke beslissing wordt echter door het Comité van Ministers genomen, in de vorm van een aanbeveling aan de lid-staten. Zijn in I.L.O.-verband althans enige sancties mogelijk, in het Handvest worden deze niet voorzien.

Artikel 20 geeft de voorwaarden voor bekrachtiging aan. Hierbij is gekozen voor een stelsel, dat — uitgaande van een bepaald minimum — de mogelijkheid biedt tot gedeeltelijke of geleidelijke aanvaarding van de verplichtingen. De ondergetekenden verhelen zich niet, dat het Handvest wellicht nog aan betekenis zou hebben gewonnen, indien voor alle overeenkomstsluitende partijen eenzelfde vaste kern van artikelen verplicht zou zijn gesteld. Hiertoe zijn dan ook tijdens de voorbereiding krachtige pogingen ondernomen, doch de huidige tekst van artikel 20, lid 1, sub *b*, bleek het maximaal haalbare compromis te zijn. Een Staat die het Handvest heeft bekrachtigd doch de verplichtingen niet alle terstond heeft aanvaard, kan later door kennisgeving aan de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa de resterende verplichtingen geheel of ten dele aanvaarden (artikel 20, lid 3).

Deel IV geeft aan hoe de procedure zal zijn bij de controle op de toepassing van de artikelen van deel II. In navolging van de procedure welke bij de Internationale Arbeidsorganisatie bestaat, heeft men gekozen voor een onafhankelijke Commissie van Deskundigen (artikel 24), die in eerste instantie de rapporten over de toepassing zal beoordelen. Afschriften van genoemde rapporten zullen worden toegezonden aan de erkende nationale bonden van werkgevers en werknemers

(artikel 23 lid 1). Indien deze bonden commentaar leveren op de rapporten, wordt dit commentaar op hun verzoek doorgezonden aan de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa.

De conclusies van de Commissies van Deskundigen zullen worden beoordeeld door een sub-commissie van de ambtelijke Sociale Commissie van de Raad van Europa (artikel 27). De conclusies van de sub-commissie als ook het rapport van de Commissie van Deskundigen zullen aan het Comité van Ministers worden voorgelegd. De Raadgevende Vergadering wordt in kennis gesteld van de conclusies van de Commissie van Deskundigen. Deze Vergadering deelt daarop aan het Comité van Ministers mede, tot welke opmerkingen de conclusies van de Deskundigen aanleiding mochten geven. Het Comité van Ministers kan dan tot ieder der overeenkomstsluitende partijen alle noodzakelijke aanbevelingen richten.

Deel V scheidt in artikel 30 allereerst de mogelijkheid om in geval van oorlog of een andere noodtoestand maatregelen te nemen, welke afwijken van de in het Handvest neergelegde verplichtingen. Blijkens het laatste artikel van de bijlage heeft de zinsnede „in geval van oorlog of een andere noodtoestand” eveneens betrekking op oorlogsdreiging.

Artikel 31 scheidt voorts de mogelijkheid om de toepassing van de in het Handvest neergelegde beginselen en de uitoefening van de daarin erkende en gewaarborgde rechten te beperken doch in het artikel komt duidelijk tot uitdrukking, dat gebruikmaking van deze mogelijkheid tot de uitzonderingen zal moeten behoren. Zulks blijkt o.m. uit de exclusieve opsomming van de rechten en belangen, welke door de beperkingen mogen worden beschermd.

In artikel 32 wordt het bekende beginsel vermeld, dat bepalingen welke gunstiger zijn onverlet moeten blijven. Artikel 33 geeft aan, dat onder bepaalde voorwaarden de toepassing van enige artikelen van het Handvest kan geschieden zowel door collectieve arbeidsovereenkomsten als door wettelijke bepalingen. In beide gevallen moet de overgrote meerderheid van de betrokken werknemers daaronder vallen.

Ingevolge artikel 34, lid 1, zal het Handvest alleen voor Nederland gelden. Middels een verklaring overeenkomstig artikel 34, leden 1 en 2, kan de gelding echter tot de overige Rijksdelen worden uitgebreid. Hierbij zijn geen minimumeisen gesteld doch opgegeven kan worden, welke artikelen of artikelleden als bindend worden aanvaard.

Wat betreft de Nederlandse Antillen zij het volgende vermeld.

Gezien de ervaring met de arbeidsovereenkomsten van de Internationale Arbeidsorganisatie is de Regering van de Nederlandse Antillen zeer voorzichtig geworden met het aanvaarden van internationale verplichtingen. De arbeidsovereenkomsten bleken telkenmale bepalingen te bevatten, waaraan niet geheel in alle details werd voldaan door de bestaande wetgeving. Tot nu toe moet geregeld aan de wetgeving worden gewerkt om deze in overeenstemming te brengen met details van aanvaarde verdragen. Daarom wordt thans de uiterste voorzichtigheid in acht genomen om voorlopig geen verplichtingen te aanvaarden, waaraan niet onmiddellijk door de bestaande wetgeving en de bestaande praktijken kan worden voldaan. In het Handvest leveren die artikelen voor de Nederlandse Antillen moeilijkheden op, waarin wederkerigheid van sociale voorzieningen is opgenomen of in de vrije toelating van onderdanen van andere overeenkomstsluitende partijen is voorzien. Door de geringe omvang van het Nederlands-Antilliaans territorium, het, in absolute zin, kleine aantal inwoners en de beperkte economische mogelijkheden kunnen de Nederlandse Antillen geen vergaande verplichtingen op dit gebied op zich nemen.

Vrijwel alle bepalingen die betrekking hebben op binnen het gebied van de overeenkomstsluitende partij aanwezige personen kunnen voor de Nederlandse Antillen worden aanvaard, met name artikel 1, als ook artikel 5, daar de vrijheid van de vakverenigingen in de Staatsregeling van de Nederlandse Antillen is vastgelegd. Dit recht kan ingevolge artikel 10 van deze regeling slechts worden beperkt in het belang der openbare

orde, zedelijkheid of gezondheid en deze regeling en beperking kan slechts bij landsverordening geschieden, waarbij zij aangekend, dat er in de Nederlandse Antillen geen beperkende landsverordeningen bestaan. Artikel 6 kan ook zonder meer worden aanvaard, daar er een landsverordening betreffende collectieve arbeidsovereenkomsten bestaat, evenals een arbeidsgeschillenregeling. Aan artikel 16 kan worden voldaan, met die beperking, dat momenteel geen uitkeringen aan jonggehuwden worden toegekend, doch ten deze bevat het Handvest ook slechts een aanbeveling.

Artikel 12 kan op grond van bovenaangegeven redenen niet worden nagekomen, voornamelijk op grond van het vierde lid, omdat de gevolgen van reciprociteit niet zijn te overzien.

De Regering van Suriname heeft medegedeeld, dat het Handvest voorlopig niet voor dit Rijksdeel kan worden goedgekeurd.

De artikelen 35, 36 en 37 bevatten de gebruikelijke bepalingen over ondertekening, bekrachtiging, inwerkingtreding, wijzigingen en opzegging.

Tenslotte bepaalt artikel 38 dat de bijlage bij het Handvest daarvan een integrerend deel vormt. Deze bijlage begint met een bepaling over de werkingssfeer van het Handvest met betrekking tot de te beschermen personen. Hieruit blijkt, dat de algemene voorzieningen van het Handvest niet noodzakelijkerwijze van toepassing zijn op vreemdelingen tenzij deze onderdanen zijn van een Lid-Staat van de Raad van Europa die het Handvest heeft bekrachtigd.

Deze gedachte, welke is gebaseerd op het beginsel van wederkerigheid, wijkt af van de opvatting welke is neergelegd in de meeste Internationale Arbeidsverdragen. Die verdragen immers bedoelen sociale bescherming te geven aan alle arbeiders, ongeacht hun nationaliteit, die werkzaam zijn in een land dat heeft bekrachtigd.

De delen I, III, IV en V van het Handvest behoeven naar de mening van de ondergetekenden na het bovenstaande geen nadere toelichting. Zij mogen dan ook verder volstaan met een toelichting op de verplichtingen, vervat in deel II van het Handvest.

Toelichting op de artikelen van deel II

Artikel 1.

Recht op arbeid.

Leden 1, 3 en 4. De ondergetekenden zijn van oordeel, dat hier te lande aan het daarin gestelde ruimschoots wordt voldaan.

Deze materie is geregeld in de Arbeidsbemiddelingswet 1930 en het Koninklijk besluit van 17 juli 1944 (*Stb.* E 51).

Voorts heeft Nederland het Internationaal Arbeidsverdrag inzake de dienst van de arbeidsvoorziening (I.L.O.-verdrag nr. 88) bekrachtigd (*Stb.* J 547).

Lid 2. In verband met de goedkeuring van dit lid zijn de ondergetekenden van oordeel, dat het wenselijk is de strafsancie op de overtreding van artikel 6 van het Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen 1945 af te schaffen. De indiening van een daartoe strekkend wetsontwerp is binnenkort te verwachten.

Artikel 2. Recht op billijke arbeidsvoorwaarden.

Dit artikel werkt het recht op billijke arbeidsvoorwaarden uit. Ratificatie van het artikel verplicht de landen ernaar te streven, aan de werknemers onderscheidene rechten te verzekeren zoals b.v. een redelijke arbeidstijd, welke geleidelijk moet worden verminderd, een verlof met behoud van loon op algemene feestdagen, een minimumvakantie van twee weken en een wekelijkse rusttijd.

Lid 1. Een redelijke dagelijkse en wekelijkse arbeidsduur is in Nederland verzekerd bij of krachtens verschillende wettelijke regelingen, als hoedanig genoemd mogen worden de Arbeidswet 1919, de Steenhouderswet 1921, de Stuwadoorswet, de Rijtijdenwet 1936, de Mijnwet 1903, de Spoorwegwet en de Locaalspoor- en Tramwegwet, de Ambtenarenwet 1929 en

de ter uitvoering van deze wetten strekkende regelingen, alsmede de verordeningen, welke door het Landbouwschap en door het Bosschap terzake zijn getroffen.

Daarnaast moge worden gewezen op de regeling van de wekelijkse en jaarlijkse arbeidsduur in de collectieve arbeidsovereenkomsten. De laatste jaren heeft zich bij de wijziging van deze contracten een geleidelijke verkorting van de arbeidstijd voltrokken, waarbij steeds rekening is gehouden met de algemene doelstellingen van het sociaal-economisch beleid als ook met andere desiderata op sociaal gebied. Zulks houdt o.m. in dat rekening wordt gehouden met de groei van de productiviteit, waarop dit lid wijst.

Lid 2. Een speciale wettelijke regeling op het stuk van de betaling van feestdagen bestaat in Nederland niet, doch omdat in de overgrote meerderheid van de gevallen de lonen van de werkenden op week- of maandsalaris zijn vastgesteld, is de doorbetaling van loon tijdens feestdagen, waarop niet gewerkt wordt, gegarandeerd. Allerwegen wordt in de collectieve arbeidsovereenkomsten het recht geregeld op verlof met behoud van loon op algemene feestdagen.

Lid 3. Het derde lid betreft de jaarlijkse minimum-vakantie van twee weken. In dit verband moge worden verwezen naar het wetsontwerp, dat bij Koninklijke Boodschap van 24 april 1963 is ingediend bij de Staten-Generaal ter regeling van vakantie met behoud van loon (zitting 1962—1963, nr. 7168). In dit wetsontwerp, dat inmiddels door de Tweede Kamer is aanvaard, is de minimum-vakantie voor volwassen werknemers op twee weken per jaar gesteld en voor jeugdige werknemers op drie weken per jaar.

Overigens worden ten aanzien van het in dit lid gewaarborgde recht in collectieve arbeidsovereenkomsten voorzieningen getroffen.

Lid 4. Een kortere werktijd voor arbeiders, die bepaalde gevaarlijke of ongezonde arbeid verrichten, is voorzien in de Steenhouderswet 1921 en in het Caissonbesluit (*Stb.* 1907, 20), alsmede voor ondergrondse mijnarbeiders in het Mijnglement 1964. Voorts hebben de Districtshoofden der Arbeidsinspectie de bevoegdheid om werktijdverkorting voor te schrijven voor arbeiders, die bij hun werk aan bepaalde bijzondere gevaren blootstaan. Een soortgelijke bevoegdheid heeft de Minister van Economische Zaken ten aanzien van mijnarbeiders.

Lid 5. Voor wat de in dit lid vervatte waarborg betreft moge worden gewezen op de Arbeidswet 1919 en de daarop gebaseerde werktijdenbesluiten. Overigens treffen ook collectieve arbeidsovereenkomsten terzake veelal een voorziening.

Artikel 3. Recht op veilige en hygiënische arbeidsomstandigheden.

Lid 1. Veiligheids- en gezondheidsvoorschriften voor arbeiders zijn in Nederland tot stand gekomen krachtens de Veiligheidswet 1934, de Steenhouderswet 1921, de Stuwadoorswet, de Mijnwet 1903 en de Caissonwet 1905. Voorts zij gewezen op de Arbeidswet 1919. Ook de Wet op de gevaarlijke werktuigen speelt op dit punt een rol.

Lid 2. Met het toezicht op de naleving van de in lid 1 genoemde voorschriften zijn speciale diensten belast, namelijk de Arbeidsinspectie, de Inspectie van de Havenarbeid en het Staatstoezicht op de Mijnen.

Lid 3. Overleg met het georganiseerde bedrijfsleven over nieuwe wettelijke maatregelen op het terrein van de veiligheid of de gezondheid van de arbeiders vindt in Nederland steeds plaats, zowel in de vorm van rechtstreeks vóór-overleg als door het vragen van advies aan de Sociaal-Economische Raad of de Stichting van de Arbeid over ontwerpen voor wetten of besluiten.

Artikel 4. Recht op billijke beloning.

Dit artikel handelt over de verplichting van de verdragspartijen om het recht van de werknemer op een redelijke beloning en op een behoorlijke termijn van opzegging van de dienstbetrekking te erkennen.

Lid 1. Hoewel een zodanig recht niet wettelijk is geregeld, volgt de erkenning daarvan met name uit het bestaan van het loonpolitieke systeem, zoals dit is neergelegd in het Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen 1945. Dit toch is een belangrijk instrument voor het sociaal-economisch beleid van de Regering, hetwelk gericht is op handhaving van een zo hoog mogelijke graad van werkgelegenheid, een evenwichtige betalingsbalans, een investeringsbeleid dat de levensstandaard geleidelijk verhoogt, een zo rechtvaardig mogelijke verdeling van het nationaal inkomen en een stabiel prijsniveau.

Lid 2. Ook dit recht wordt niet uitdrukkelijk wettelijk erkend. Echter, alle collectieve arbeidsovereenkomsten bevatten bepalingen over vergoedingen voor overwerk.

Lid 3. Wat betreft de gelijke beloning van mannen en vrouwen zij gewezen op het streven van de Regering, dit beginsel geleidelijk te verwezenlijken. Daarbij is uitgangspunt artikel 119 van het E.E.G.-verdrag alsmede de resolutie van de conferentie van lid-staten van de E.E.G. van 30 december 1961. Zowel ter gelegenheid van de bekrachtiging van het E.E.G.-verdrag in 1957 als bij de aanvaarding van evengenoemde resolutie heeft de Nederlandse Regering verklaard, bij het nakomen van haar verplichtingen niet verder te zullen gaan dan de andere E.E.G.-landen zullen blijken te zijn gegaan. Intussen vindt de eliminering van discriminaties in de beloning van mannen en vrouwen geleidelijk voortgang. Voorts moge worden verwezen naar de brief van de eerste ondergetekende van 30 maart 1966 inzake het loonpolitieke overleg aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (zitting 1965—1966 — 8300 nr. 22).

Lid 4. Het in dit lid neergelegde recht van de werknemers is wettelijk geregeld in Boek III, titel 7A, van het Burgerlijk Wetboek, artikelen 1639e — 1639x. De bepalingen van deze titel zijn van toepassing op alle werknemers met uitzondering van werknemers in dienst van publiekrechtelijke organen. Op deze werknemers zijn evenbedoelde bepalingen alleen van toepassing, indien zij voor of bij het aangaan van de dienstbetrekking door of namens partijen, hetzij bij wet of verordening, van toepassing zijn verklaard.

Lid 5. Naar aanleiding van dit artikel moge worden verwezen naar Boek III, titel 7A, van het Burgerlijk Wetboek, waar uitvoerig geregeld wordt welke inhoudingen op lonen geoorloofd zijn.

Artikel 5. Recht op vrijheid van organisatie.

Dit artikel bepaalt, dat de verdragsluitende partijen verzekeren, dat de nationale wetgeving de vrijheid van de werkgevers en werknemers om zich te organiseren niet zal beperken, terwijl deze wetgeving evenmin zo zal worden toegepast, dat deze vrijheid wordt beperkt. Met betrekking tot de leden van de politie en van de gewapende macht zullen de nationale wetten of reglementen bepalen, in welke mate evengenoemde vrijheid zal gelden.

In verband met het hiervoor omschreven recht zij vermeld, dat in Nederland de vrijheid van vereniging en vergadering constitutioneel is gewaarborgd; artikel 9 van de Grondwet erkent nl. deze vrijheid in algemene zin, behoudens regeling en beperking in het belang van de openbare orde.

De nadere uitwerking van deze grondwettelijke bepaling is neergelegd in de wet van 22 april 1855, *Stb.* 32, waarin geen onderscheid wordt gemaakt tussen vakverenigingen en andersoortige verenigingen. De vrijheid van organisatie voor werknemers in vakverenigingen is derhalve gegrondvest op evenvermelde wet.

Om rechtspersoonlijkheid te verkrijgen behoeft een vereniging erkenning door de Kroon welke geschiedt door goedkeuring der statuten. Bij de beslissing omtrent het verzoek om erkenning als rechtspersoonlijkheid bezittende vereniging worden in acht genomen de bepalingen van het door Nederland in 1949 geratificeerde internationaal arbeidsverdrag nr. 87 be-

treffende de vrijheid tot het oprichten van vakverenigingen en bescherming van het vakverenigingsrecht (*Stb.* J 538).

In bovenvermeld verdrag wordt een uitzondering gemaakt voor het personeel van de politie en van de strijdkrachten.

Voorts moge er, zoals in de memorie van toelichting op de begroting van het Ministerie van Justitie voor het dienstjaar 1966 reeds is uiteengezet, op worden gewezen dat het voornemen bestaat of een voorstel tot opheffing van het preventieve toezicht op verenigingen op te nemen in het ontwerp-Invoeringswet, Boek 2, van het nieuwe Burgerlijk Wetboek.

Artikel 6. Recht op collectief onderhandelen.

Dit artikel handelt over de erkenning door de verdragspartijen van het recht van de werknemers tot het voeren van collectieve onderhandelingen en over de werkstaking.

Op grond van de Wet op de collectieve arbeidsovereenkomst van 1927 kunnen vakverenigingen van werkgevers en van werknemers, die ingevolge hun statuten de bevoegdheid hebben tot het aangaan van collectieve arbeidsovereenkomsten, over het aangaan van zulke overeenkomsten onderhandelen alsmede zodanige overeenkomsten aangaan indien zij zulks wensen.

Er moge op worden gewezen, dat het sociale beleid in Nederland gericht is op het vreedzame oplossen van arbeidsgeschillen. Grote betekenis in dit verband moet dan ook worden toegekend aan het complex van regelingen met betrekking tot de totstandkoming en goedkeuring van collectieve arbeidsovereenkomsten, zoals dit blijkt uit de Wet op de collectieve arbeidsovereenkomst van 1927, de Wet op het algemeen verbindend en het onverbindend verklaren van bepalingen van collectieve arbeidsovereenkomsten van 1937 en het Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen 1945. Voorts zij vermeld, dat in vele collectieve arbeidsovereenkomsten bepalingen voorkomen betreffende oplossing van arbeidsgeschillen.

Lid 4. Het vierde lid van artikel 6 erkent het recht van werknemers en werkgevers op collectief optreden in geval van belangengeschillen, met inbegrip van het stakingsrecht, behoudens verplichtingen uit hoofde van reeds eerder gesloten collectieve arbeidsovereenkomsten. In verband met het aanvaarden van deze bepaling van het Handvest moet over drie punten gesproken worden.

In de eerste plaats doet de vraag van het stakingsrecht zich voor ten aanzien van de werknemers in het particuliere bedrijfsleven. Het is bekend dat zich in de laatste jaren een discussie ontwikkeld heeft over verschillende kanten van het stakingsrecht. Deze discussie vond haar aanleiding in rechterlijke uitspraken waarbij stakende werknemers, onder bepaling van een dwangsom, werden genoodzaakt de arbeid te hervatten. Deze jurisprudentie leidde er toe dat in december 1958 een voorontwerp inzake de wettelijke regeling van de werkstaking werd opgesteld. Dit voorontwerp werd in 1961, tezamen met het advies van een viertal hoogleraren daarover, openbaar gemaakt.

Inmiddels had de Hoge Raad op 15 januari 1960 (N.J. 1960, nr. 84) een belangrijk arrest over de werkstaking gegeven. In dit arrest werd de werkstaking in beginsel als wanprestatie van de individuele werknemer beschouwd. De Hoge Raad overwoog daarbij voorts, dat het nochtans mogelijk is dat de omstandigheden waaronder zulk een werkweigering plaats vindt, van dien aard zijn dat naar de heersende rechts-overtuiging in redelijkheid van de werknemers niet kan worden gevergd de arbeid voort te zetten of bepaalde werkzaamheden te verrichten, en in zodanig geval van wanprestatie van de zijde van de werknemers niet kan worden gesproken.

Alhoewel volgens dit arrest een zekere mogelijkheid bestaat voor het voeren van een rechtmatige werkstaking, zijn de ondergetekenden niettemin van mening, dat de bestaande rechtstoestand niet als bevredigend kan worden beschouwd. De derde ondergetekende heeft dan ook mede namens de eerste ondergetekende bij brief van 16 maart 1966 een voorontwerp van wet houdende wettelijke bepalingen met betrekking

tot de werkstaking aan de Sociaal-Economische Raad om advies voorgelegd. Het voorontwerp is gepubliceerd in de kamerstukken 1965—1966—8515.

Het tweede punt, dat besproken moet worden, is de positie van het spoorwegpersoneel in verband met het stakingsrecht.

Ten aanzien van dit personeel stelt artikel 358bis van het Wetboek van Strafrecht een staking strafbaar. In dit verband verdient het de aandacht dat sinds een paar jaar de lonen van het spoorwegpersoneel bij collectieve arbeidsovereenkomst worden vastgesteld nadat een wijziging van het Algemeen Reglement Dienst bij Koninklijk besluit van 1 oktober 1963, *Stb.* 412, deze mogelijkheid had geschapen. Doordat de vaststelling van de lonen en een aantal andere arbeidsvoorwaarden van het spoorwegpersoneel nu niet meer van overheidswege geschiedt, is een van de grondslagen vervallen waarop het strafrechtelijk stakingsverbod van spoorwegpersoneel steunde. De ondergetekenden zijn van oordeel dat hierdoor, en mede in het licht van de ontwikkeling der sociale verhoudingen, het strafrechtelijk stakingsverbod van het spoorwegpersoneel kan vervallen.

Een derde punt dat bespreking verdient is de omstandigheid dat de artikelen 358bis t/m *quarter* van het Wetboek van Strafrecht eveneens van toepassing zijn op staking door ambtenaren.

Wat dit betreft moge worden opgemerkt dat het opnemen van deze bepalingen in het Wetboek van Strafrecht destijds zijn aanleiding vond in de spoorwegstaking van 1903. Door deze spoorwegstaking werd een ernstige leemte in de bepalingen over ambtsmisdrijven manifest, welke daarin bestond dat was nagelaten plichtsverzaking door ambtenaren strafbaar te stellen. Bij haar bezinning hierover kwam de toenmalige Regering tot de uitspraak, dat de overheid niet mag toelaten, dat zij die vrijwillig de plicht hebben aanvaard tot verwezenlijking van de roeping der overheid mede te werken, met algehele verzaking van die plicht de overheid belemmeren in de vervulling harer roeping, ja, trachten haar die vervulling onmogelijk te maken. Zij achtte het toen recht en plicht van de overheid zich tegen een eventuele zodanige dienstweigering door ambtenaren te wapenen door het in het leven roepen van strafbepalingen ter zake. Deze opvatting leidde tot de formulering van de artikelen 358bis t/m *quarter*, zoals die bij de wet van 11 april 1903, *Stb.* 101, in het Wetboek van Strafrecht zijn opgenomen.

Ook de ondergetekenden zijn de mening toegedaan dat het deelnemen aan een staking door ambtenaren ongeoorloofd is en plichtsverzuim oplevert. Wat de strafrechtelijke sanctie hierop betreft menen zij echter dat, indien deze voor wat betreft het spoorwegpersoneel wordt geschrapt, dit ook voor wat de ambtenaren betreft kan geschieden.

Het enige motief voor handhaving van de strafsancie voor de ambtenaren zou kunnen zijn de overweging, dat van een strafsancie een afschrikkende werking kan uitgaan. Daargelaten of van de huidige in het Wetboek van Strafrecht neergelegde bepalingen een zodanige werking is uitgegaan, komt het de ondergetekenden evenwel voor, dat, gezien de ontwikkeling, sinds de totstandkoming van de Ambtenarenwet 1929, van het ambtenarenrecht met zijn mogelijkheden van disciplinair optreden tegen plichtsverzuim, aan een strafrechtelijke sanctie thans geen behoefte meer bestaat.

De ondergetekenden merken hierbij op, dat de Regering voornemens is ter zake van de ongeoorloofde van ambtenarenstakingen de opnemings van een bepaling in de rechtspositieregelingen te bevorderen.

Een en ander vormt nog een punt van bespreking in het georganiseerd overleg. Zo spoedig mogelijk nadat dit overleg is afgerond, zal de Kamer ter zake nader worden ingelicht.

Artikel 7. Recht van kinderen en jeugdige personen op bescherming.

Lid 1. In beginsel is in de Arbeidswet 1919 (en andere wetten) de toelatingsleeftijd vastgesteld op 15 jaren. Echter mogen 14-jarigen onder bepaalde voorwaarden arbeid verrichten, die niet beperkt is tot de in dit lid bedoelde, nader omschre-

ven, lichte werkzaamheden. Een verdere beperking van de mogelijkheid tot tewerkstelling van jeugdige personen beneden de leeftijd van 15 jaar zal slechts tot stand kunnen komen in nauwe samenwerking met een uitbreiding van de leerplicht voor 14-jarigen. In verband hiermede kan voorsnog niet tot bekrachtiging van dit lid worden overgegaan.

Lid 2. Een hogere dan de normale toelatingsleeftijd voor bepaalde werkzaamheden is in Nederland in een groot aantal gevallen voorgeschreven: gewezen kan worden op stuwadoorsarbeid, ondergrondse arbeid in de mijnen, caissonarbeid, arbeid aan boord van zeeschepen, alsmede op de velerlei soorten arbeid, waarvoor in het Arbeidsbesluit 1920 een bepaalde minimumleeftijd is voorgeschreven.

Lid 3. De Arbeidswet 1919 verbiedt het verrichten van arbeid door een kind, zolang dit nog leerplichtig is.

Lid 4. Aan dit voorschrift wordt in Nederland nog slechts voldaan voorzover het 14-jarigen betreft en bepaalde categorieën van 15-jarigen. In hoeverre het mogelijk is om wettelijk voor alle 15-jarigen een beperking van de arbeidstijd als hier bedoeld voor te schrijven, dient nader te worden onderzocht. Voorsnog wordt derhalve dit lid van bekrachtiging uitgezonderd.

Lid 5. In het hierin genoemde recht wordt voorzien door bepalingen in de collectieve arbeidsovereenkomsten en de reglementen van de onderscheidene leerlingstelsels.

Lid 6. Aan dit voorschrift wordt in Nederland over het algemeen voldaan, hoewel een speciale wettelijke voorziening, waarin dit principe is vastgelegd, ontbreekt.

Lid 7. Zoals reeds bij de toelichting op artikel 2 hierboven is medegedeeld, houdt het wetsontwerp tot regeling van vakantie met behoud van loon een minimum-vakantie voor jeugdige werknemers in van drie weken.

Lid 8. Een verbod voor het verrichten van nachtarbeid door jeugdigen bestaat in Nederland voor nagenoeg alle categorieën arbeid ingevolge de bij of krachtens de Arbeidswet 1919 en de Mijnwet 1903 uitgevaardigde voorschriften.

Lid 9. Ingevolge artikel 35 van het Arbeidsbesluit 1920 is voor het verrichten van een groot aantal werkzaamheden door jeugdigen een medische verklaring van geschiktheid vereist. Ook de Steenhouderswet 1921 eist een geneeskundige verklaring, evenals het Mijnsreglement 1964.

Lid 10. Speciale wettelijke voorzieningen ter bescherming van jeugdigen tegen de hier bedoelde gevaren worden aangetroffen in het Arbeidsbesluit 1920.

Artikel 8. Recht van vrouwelijke werknemers op bescherming.

Lid 1. Aan de hier gestelde voorwaarde wordt in ons land voldaan door hetgeen terzake is bepaald in de Ziektewet.

Lid 2. Bekrachtiging van het tweede gedeelte van artikel 8, lid 2, zou moeilijkheden opleveren. Ingevolge artikel 1639h, lid 2, Burgerlijk Wetboek is het de werkgever verboden, op te zeggen gedurende de tijd dat de arbeider ongeschikt is tot het verrichten van zijn arbeid wegens ziekte, waarbij, volgens algemene opvatting, zwangerschap en bevalling met ziekte gelijkgesteld worden. Dit houdt echter niet het verbod in van aanzegging van ontslag op een zodanig tijdstip dat de opzeggingstermijn tijdens het bevallingsverlof afloopt. Hieruit volgt dat aan artikel 8, lid 2, van het Handvest in Nederland niet geheel wordt voldaan. In verband hiermede wordt dit lid buiten de goedkeuring gehouden.

Lid 3. Aan het in dit lid gestelde voldoet artikel 11, lid 2, der Arbeidswet 1919.

Lid 4. a. Nachtarbeid van vrouwen in de industrie is verboden ingevolge artikel 24, lid 2, j^o artikel 30, lid 2, der Arbeidswet 1919.

b. Ondergrondse arbeid in de mijnen door vrouwen is verboden in artikel 311 van het Mijnsreglement 1964. Ingevolge

de Stuwadoorswet mogen vrouwen niet als havenarbeider werkzaam zijn. Voorts zijn nog een aantal verbodsbepalingen voor vrouwen opgenomen in het Arbeidsbesluit 1920.

Artikel 9. Recht op beroepskeuzevoorlichting.

In de laatste zin van dit artikel wordt als eis gesteld, dat de beroepskeuzevoorlichting geheel kosteloos dient te geschieden. De kosteloze beroepskeuzevoorlichting in Nederland beperkt zich evenwel tot het directe verband met de arbeidsbemiddeling en het ligt niet in het voornemen deze kosteloze voorlichting uit te breiden buiten dit verband. In verband hiermede zijn de ondergetekenden dan ook van mening, dat niet tot bekrachtiging van dit artikel kan worden overgegaan.

Artikel 10. Recht op vakopleiding.

De ondergetekenden menen, dat in Nederland ruimschoots wordt voldaan aan de bepalingen met betrekking tot vakopleiding. Nauwe contacten bestaan tussen de Ministeries van Sociale Zaken en Volksgezondheid en van Onderwijs en Wetenschappen, welke contacten resulteerden in een nauwe samenwerking tussen directeuren van nijverheidsscholen, arbeidsbureaus en besturen van leerlingstelsels (circulaire van 23 februari 1951, nr. 41, N.O.I.). Het doel van deze samenwerking is, te komen tot verantwoorde plaatsing van jongeren in bedrijven.

Scholing, herscholing en omscholing vinden plaats op grond van het Koninklijk besluit van 17 juli 1944 (*Stb.* E 51). Scholing, herscholing en omscholing worden gegeven op de centra voor vakopleiding van volwassenen en in de bedrijven (in het laatste geval met toekenning van een trainingstoelage). Er wordt naar gestreefd het onderwijs te zijner tijd onder alle omstandigheden gratis te verlenen en door een minimumloon te garanderen; in overleg met de erkende leerlingstelsels vindt de nazorg plaats.

Artikel 11. Recht op bescherming van de gezondheid.

Ondergetekenden menen, dat met betrekking tot artikel 11 geen bezwaren bestaan tegen bekrachtiging. Gezondheidsbescherming en gezondheidszorg ontvangen in ruime mate de aandacht onder een stelsel van samenwerking van de overheid en particuliere organisaties. De drie leden van artikel 11 geven een omschrijving van het veel omvattende gebied van de volksgezondheid; op elk der deelgebieden kunnen voorbeelden worden genoemd van activiteiten. Zo bestaat de voorziening met water van goede kwaliteit voor het overgrote deel der bevolking; er is een nauwlettend toezicht op levensmiddelen. Een uitgebreid stelsel van consultatiebureaus op velerlei terrein bevordert de gezondheidsvoorlichting en -opvoeding van de bevolking. Voorkoming van besmettelijke ziekten wordt onder andere door een vaccinatieschema met betrekking tot inheemse ziekten in aanzienlijke mate bereikt. Vele consultatiebureaus hebben een duidelijk preventieve werkzaamheid.

Artikel 12. Recht op sociale zekerheid.

De ondergetekenden zijn van mening, dat in Nederland aan alle in dit artikel genoemde verplichtingen wordt voldaan. De in de Nederlandse sociale verzekeringswetten neergelegde voorzieningen omvatten alle takken van sociale zekerheid, terwijl het niveau van deze voorzieningen voldoet aan de in het Arbeidsverdrag nr. 102 gestelde minimum-normen. Dit verdrag werd dan ook in zijn geheel door ons land bekrachtigd (*Trb.* 1953, 69; 1963, 37; en 1964, 36).

Aan de hogere sociale zekerheidsnormen, neergelegd in de Europese Code inzake sociale zekerheid en het daarbij behorende protocol (*Trb.* 1965, 47), voldoet de Nederlandse wetgeving eveneens. Een wetsontwerp tot goedkeuring hiervan is bij de Tweede Kamer aanhangig (zitting 1965—1966—8456).

Voorts zijn op het terrein der sociale zekerheid voorzover het de leden van de Raad van Europa betreft bilaterale en multilaterale overeenkomsten tot stand gekomen met België, Denemarken, de Bondsrepubliek Duitsland, Frankrijk, Italië, Luxemburg, Turkije en het Verenigd Koninkrijk. Met Grie-

kenland is een bilateraal verdrag in voorbereiding. Verwacht mag worden, dat het multilaterale verdrag inzake de sociale zekerheid van migrerende en vreemdelingen, waarvan de tekst thans in het kader van de Raad van Europa door een commissie van experts wordt voorbereid, te gelegener tijd door Nederland zal kunnen worden ondertekend.

Ten slotte werd het Arbeidsverdrag nr. 118 betreffende de gelijkheid van behandeling van eigen onderdanen en vreemdelingen met betrekking tot de sociale zekerheid bekrachtigd (*Trb.* 1962, 122 en 1964, 23 en 128).

Artikel 13. Recht op sociale en geneeskundige bijstand.

Ter zake van dit artikel mogen de ondergetekenden het volgende opmerken.

De algemene waarborg inzake voldoende sociale bijstand als bedoeld bij lid 1 is in Nederland voor alle Nederlanders verankerd in de Algemene Bijstandswet, welke wet de overheid de plicht oplegt tot bijstandverlening. Voor bepaalde groepen van personen is deze waarborg nader omschreven in de bij algemene maatregel van bestuur gegeven groepsregelingen, welke hun basis vinden in artikel 11 van de Algemene Bijstandswet. Voor bepaalde andere groepen van personen is de bedoelde waarborg gegeven in de Wet buitengewoon pensioen (*Stb.* H 313) en in de Wet buitengewoon pensioen Zeelieden-oorlogsslachtoffers (*Stb.* H 420).

De waarborg inzake voldoende medische bijstand is in zoverre aan die inzake sociale bijstand verbonden dat de Algemene Bijstandswet aan iedere Nederlander de garantie biedt van voldoende bijstand om daaruit de kosten van noodzakelijke medische voorzieningen te kunnen betalen, wanneer hij niet anderszins over de middelen daartoe beschikt.

Het derde lid van artikel 3, Algemene Bijstandswet, biedt de waarborg bedoeld in lid 2.

De voorlichting en persoonlijke hulp, waarvan in lid 3 sprake is, wordt aan bijstandbehoevenden in Nederland mede verleend op grond van de Algemene Bijstandswet. Deze hulp, zowel als de financiële bijstand, wordt afgestemd op de individuele omstandigheden van de persoon en zijn gezin. Artikel 2 van deze wet bevat een voorschrift te dier zake.

Naar aanleiding van lid 4 inzake de toepassing van de in de voorgaande onderdelen genoemde bepalingen op onderdanen van andere overeenkomstsluitende partijen, is te wijzen op hetgeen is bepaald in artikel 84 der Algemene Bijstandswet. Krachtens dit artikel wordt aan de onderdanen van genoemde partijen in Nederland dezelfde bijstand gegarandeerd als aan Nederlanders.

Artikel 14. Recht op het gebruik van sociale diensten.

In dit artikel, op welks totstandkoming de Nederlandse delegatie een belangrijke invloed heeft uitgeoefend, wordt de totaliteit van diensten op het terrein van het sociale welzijn als onmisbaar in het geheel van de maatschappelijke voorzieningen aangemerkt.

De regeringen nemen op zich, te stimuleren tot de totstandkoming van dienstverleningsorganen of daarin zelf te voorzien. Hiermee is de rol van het particuliere initiatief op dit terrein en zijn eigen verantwoordelijkheid om diensten te behartigen vastgelegd. Nederland heeft op dit terrein gekozen voor een stelsel van subsidiëring van particuliere initiatieven door Rijk, provincie en gemeente, zoveel mogelijk in gezamenlijk overleg.

Uit de tekst van lid 1 blijkt duidelijk, dat men niet uitsluitend denkt aan het individueel maatschappelijk werk of andere vormen van op het individu gerichte arbeid. De ontplooiing van het groepsleven in de samenleving en de aanpassing van het individu en groepen van individuen aan hun sociale omgeving vallen evenzeer onder dit artikel. Hierbij kan men denken aan het stimuleren van het sociaal groepswerk, ter bevordering van de aanpassing aan industrialisatie en agrarische hervormingen (streekverbetering, ruilverkaveling, e.a.). Van grote betekenis is ook de sociale planning en begeleiding bij regionale

ontwikkelingsprojecten als b.v. de probleemgebieden, nieuwe industriegebieden enz.

De bovengenoemde werkzaamheden hebben eveneens betrekking op de opvang en begeleiding van migranten en hun gezinnen, die zich in een bepaald land gaan vestigen. Gezien de toenemende Europese integratie worden voor deze groepen van personen activiteiten ontwikkeld, als sociale voorlichting, de inrichting van centra voor sociaal contact en culturele ontspanning, alsmede de individuele maatschappelijke begeleiding.

Bijzonder belangrijk is de deelneming van personen uit de bevolking en particuliere organisaties bij de oprichting en instandhouding van dienstverleningsinstituten (lid 2). Zij is hier te lande algemeen als essentieel beschouwd, omdat zonder actieve deelneming van de bevolking de in onderdeel 1 omschreven taak niet op een doeltreffende wijze kan worden aangepakt.

Artikel 15. Recht van lichamelijk of geestelijk mindervaliden op vakopleiding en revalidatie in beroep en samenleving.

De in dit artikel genoemde plaatsing van minder-validen vindt zijn grond in de wet van 1 augustus 1947 (*Stb.* H. 283) betreffende plaatsing van minder valide arbeidskrachten, waarbij een werkgever op iedere vijftig werknemers één minder-valide in dienst moet hebben. In artikel 2 van genoemde wet wordt de mogelijkheid geopend, zich voor bemiddeling bij een arbeidsbureau te doen inschrijven. De afdelingen Bijzondere Bemiddeling van de gewestelijke arbeidsbureaus houden zich uitsluitend met de plaatsing van lichamelijk en/of geestelijk gehandicapten bezig.

Minder-validen worden op de centra voor vakopleiding voor volwassenen toegelaten in daarvoor in aanmerking komende gevallen en komen in aanmerking voor een trainingstoeslag c.q. voor een cursus op kosten van de overheid.

Met het recht op revalidatie in beroep en samenleving hangt ook de sociale werkvoorziening samen. Deze is thans nog bij een tweetal ministeriële beschikkingen (respectievelijk voor hand- en hoofdarbeiders) geregeld (*Stb.* 1963, 248 en *Stb.* 1953, 32), maar zal na totstandkoming van een Wet Sociale Werkvoorziening op een wet berusten. De sociale werkvoorziening staat in beginsel open voor alle categorieën van lichamelijk of geestelijk gehandicapten. Zij biedt hun de gelegenheid tot arbeid onder aangepaste omstandigheden en vergroting van hun arbeidsgeschiktheid. Het beleid ten aanzien van deze materie berust bij de eerste ondergetekende; de uitvoering der sociale werkvoorziening is aan de gemeentebesturen toevertrouwd. Deze werken vaak samen met particuliere instellingen die sociale werkplaatsen beheren.

Artikel 16. Recht van het gezin op sociale, wettelijke en economische bescherming.

In verband met de in dit artikel genoemde vormen van bescherming zijn de ondergetekenden van mening, dat in ons land aan de volgende vereisten wordt voldaan:

kinderaftrek; subsidieregelingen voor gezinswerk (algemeen maatschappelijk werk), voor bureaus voor levens- en gezinsmoeilijkheden, voor gezinsverzorging, gezinshulp en voor huishoudelijke en gezinsvoorlichting. Daarnaast moge gewezen worden op bijzondere subsidieregelingen, welke strekken tot een noodzakelijke sociale bescherming van randgroepen in de samenleving zoals daklozen en probleemgezinnen.

Daar de opsomming van de vormen van bescherming in dit artikel geen imperatief karakter draagt zijn de ondergetekenden van mening, dat dit artikel kan worden bekrachtigd.

Artikel 17. Recht van moeders en kinderen op sociale en economische bescherming.

Bij dit artikel moge verwezen worden naar de hierboven bij artikel 16 vermelde subsidieregelingen. Voorts moge worden verwezen naar de voorlopige subsidieregeling „maatschappelijk werk voor ongehuwde moeders”.

Artikel 18. Recht op het uitoefenen van een op winst gerichte bezigheid op het grondgebied van andere overeenkomstsluitende partijen.

Gesteld kan worden, dat de in dit artikel bedoelde bestaande regelingen soepel worden toegepast en dat het streven der Regering erop is gericht bestaande formaliteiten zoveel mogelijk te vereenvoudigen en geleidelijk tot vermindering c.q. afschaffing van thans nog verschuldigde kosten te komen.

Voor wat werknemers betreft zij erop gewezen, dat er in Benelux- en E.E.G.-verband geen of nagenoeg geen belemmeringen meer bestaan voor de uitoefening van het in dit artikel gewaarborgde recht.

De ondergetekenden vestigen er overigens de aandacht op, dat dit artikel blijkens de bij het Handvest behorende bijlage aan de overeenkomstsluitende partijen geen belemmeringen in de weg legt om de betreding van hun grondgebied, in het kader van het toelatingsbeleid voor vreemdelingen, aan zekere beperkingen te onderwerpen, waarbij het begrip „betreding” blijkens de ontstaansgeschiedenis van het Handvest ruim moet worden opgevat.

Artikel 19. Recht van migrerende werknemers en hun gezinnen op bescherming en bijstand.

Leden 1, 2 en 3. De ondergetekenden zijn van mening, dat aan de daarin gestelde voorwaarden hiet te lande wordt voldaan. Er wordt gestreefd naar objectieve, goede voorlichting van de toekomstige migrerende werknemers. Bij georganiseerde wervingen worden het vertrek, de reis en de opvang van de werknemers geheel en al geregeld, terwijl wordt toegezien op het verschaffen van passende huisvesting door werkgevers. De maatschappelijke begeleiding van migranten en hun gezinnen wordt van overheidswege gesubsidieerd op grond van de Subsidieregeling voor maatschappelijke opbouw. Over de mogelijkheden tot verdere verdieping en verbreding van de bescherming en de bijstand van migranten en hun gezinnen vindt regelmatig overleg plaats tussen de betrokken departementen en vertegenwoordigers van het particulier initiatief.

Ten slotte kan opgemerkt worden, dat de samenwerking tussen de diensten van sociale zaken in de verschillende landen bevredigend is te noemen.

Lid 4. Wat lid 4 betreft, moge worden opgemerkt dat de collectieve arbeidsovereenkomsten te dezer zake geen onderscheid maken tussen Nederlanders en niet-Nederlanders. Buitenlandse arbeiders hebben evengoed het recht om tot een vakvereniging toe te treden als de Nederlandse. Ook wat betreft het verkrijgen van huisvesting worden voor buitenlandse arbeiders geen andere normen aangelegd dan voor Nederlandse.

Lid 5. Buitenlandse arbeiders zijn aan dezelfde voorschriften wat betreft loonbelasting en het betalen van premies voor de sociale verzekering onderworpen als de Nederlandse.

Lid 6. Dit lid bepaalt, dat de overeenkomstsluitende partijen zich verbinden zoveel mogelijk de hereniging met zijn gezin van een migrerende werknemer, die toestemming heeft gekregen om zich op het grondgebied te vestigen, te vergemakkelijken. Met het beginsel stemmen de ondergetekenden in. Men zou zich op het standpunt kunnen stellen, dat het Nederlandse beleid ten aanzien van de toelating van gezinsleden van vreemde arbeidskrachten met de verdragsbepaling in overeenstemming is, gegeven de huisvestingssituatie in Nederland. Alles hangt hier evenwel af van hetgeen men onder het begrip „zoveel mogelijk” (autant que possible) meent te moeten verstaan. Een officiële toelichting op het verdrag ontbreekt, terwijl ook overigens niet een gezaghebbende uitleg van het verdrag voorhanden is. Met het oog op de onzekerheid omtrent de draagwijdte van de bepaling, achten de ondergetekenden het raadzaam, het zesde lid van de goedkeuring uit te zonderen.

Lid 7. Voor de onderdanen van de meeste Staten, welke deel van de Raad van Europa uitmaken, is de materie van dit lid in het Haagse Rechtsvorderingsverdrag geregeld. Echter zijn niet alle leden van de Raad van Europa bij dit verdrag aangesloten. Met het oog hierop is een bijzondere uitvoeringswet nodig. De indiening daarvan kan binnenkort verwacht worden.

Lid 8. In artikel 12, onder *b*, van de nieuwe Vreemdelingenwet (*Stb.* 1965, 40) is bepaald, dat de vergunning tot verblijf van een vreemdeling kan worden ingetrokken, indien hij niet meer beschikt over voldoende middelen van bestaan. Een bepaling van deze strekking wordt in het Handvest niet teruggevonden. De Regering meent de bevoegdheid krachtens artikel 12 van de Vreemdelingenwet, welke haar nog slechts zeer kort geleden werd verleend, niet te kunnen missen. Het achtste lid wordt daarom van de goedkeuring uitgezonderd.

Lid 9. Aan het overmaken naar het buitenland van hier te lande verdiende lonen en verworven spaargelden worden geen belemmeringen in de weg gelegd.

Lid 10. Onder verwijzing naar hetgeen hierboven bij lid 8 werd opgemerkt, menen de ondergetekenden dat lid 10 niet voor bekrachtiging in aanmerking komt.

Resumerende komen de ondergetekenden tot de conclusie, dat de volgende artikelen en artikelleden van het Handvest voor bekrachtiging in aanmerking komen:

de artikelen 1, 5, 6, 12, 13 en 16 (behorende tot de z.g. „verplichte kern”) en voorts:

- artikel 2;
- artikel 3;
- artikel 4, leden 1, 2, 4 en 5;
- artikel 7, leden 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9 en 10;
- artikel 8, leden 1, 3 en 4;
- artikel 10;
- artikel 11;
- artikel 14;
- artikel 15;
- artikel 17;
- artikel 18;
- artikel 19, leden 1, 2, 3, 4, 5, 7 en 9.

Ingevolge artikel 20, lid 1, onder *b*, moeten partijen zich gebonden achten door ten minste vijf van de zeven artikelen, die tezamen de „verplichte kern” vormen. Hoewel het Koninkrijk zich voor Nederland niet aan al deze zeven artikelen kan binden, overschrijdt het met zes artikelen het minimum, terwijl het zich voorts nog aan de meerderheid van de tien genummerde leden van het zevende artikel zal binden.

Uit bovenstaande opsomming blijkt voorts, dat het ingevolge artikel 20, lid 1, sub *c*, in totaal vereiste minimum aantal van tien artikelen of vijf en veertig artikelleden ruimschoots wordt overschreden. Het aantal artikelen, waaraan het Koninkrijk zich voor Nederland zal binden, bedraagt veertien en het aantal artikelleden vier en zestig.

*De Minister van Sociale Zaken
en Volksgezondheid,*

G. M. J. VELDKAMP.

De Minister van Buitenlandse Zaken,
J. LUNS.

De Minister van Justitie a.i.,
SMALLENBROEK.